

ՏԵՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՒՀԱՆՆԵՍ ԵԱԶԷԱԶԱՐ

ԻՄՐԱԳՐԱՏՈՒՆ

ՊՈԼԻՏ, ՂԱԶԱԹԻԱ, ԷՍԿԻ ՊԱՆԶ ՕՍՏԱՆԻ

Գրադրութեան ուղղութեամբ նամակ կամ այլ գրութիւն
ես չի գարձուիր

Bureaux du Journal HAÏRÉNIK
SALATA, ancien local de la BANQUE IMP. OTT.
CONSTANTINOPLE

10 ՓԱՐԱՅ

ՀԱՅՐԵՆԻԿ

ՕՐԱԳԻՐ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

10 ՓԱՐԱՅ

غلامه اسكى باقى عثمانيد
ميره نيك
غزه مى اداره

ԲԱԶՆԱՌՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ			
Պոլսոյ համար	300	Պիւ	75
Գրառութեան համար	150	Պիւ	40
Գրառութեան համար	300	Պիւ	100
Գրառութեան համար	150	Պիւ	50
Գրառութեան համար	75	Պիւ	25
Օտար երկիր	300	Պիւ	25
Ռուսիա	300	Պիւ	10

Թղթատարի ծախքը իմաստասիրական վրայ
(Դրամի փոխարին փոստայի փոխ և ընդունուի 115 դր.
փոստայի փոխը 100 դրուի տեղի)

ԱՌԱՂՈՆԵՐ ՈՒՆԻՆԵՐ ՄԵՆԵՐ ԱՆ

ԱՆ Հարկ չկայ ձեռք նկարագրելու
մասին: Ատրիկա այն եկեղեցւոյ
կան է որ բարոյականութեան
նկարագրողն է, և որ ընտա-
նիկը մէջ մտնելով կենդանի էր-
թիւ գէմ, զաւակները ծնողքնե-
րէն դէմ կը գրգռէ, կը թունա-
տէ, տուններ կը քանդէ:

Զօրա ըսած է թէ Ֆրանսայի
մէջ 10,000 Ռուսը կայ: Զօրա
կայն այդ Ռուսներուն վրայ
խոսք է եւ հաշուի մէջ չէ դրած
կին Ռուսները, այսինքն մարա-
դանները, որոնք այդ եկեղեցական-
այն պէս զարդերն և հակամարդ-
այն դերն մը կը կատարեն:

Կը զարմանաք թերեւս երբեմն
կը կը լսէք որ Ֆրանսայի կառա-
վարութիւնը կ'աշխատի կըրելը ինչ-
եղի մէջէն: Երբոր իմաստաք թէ
մէկ կողմէն արեւմտեան, միւս կողմ-
էն մարապետները ընտանիքներու
մէջ իրենց ազդեցութիւնը տարա-
մեքով Ֆրանսայի ընտանեկան
կազմակերպումը կ'աշխատի, կը կերպա-
րանախօսեն, ընտանեկան կը վերա-
մենադասական, սուտ և կեղծաւոր
վիճակի մը, ինչպէս կրնաք չար-
բարացնել արմատականներուն ա-
տելութիւնը կըրելականներուն ա-

մարապետներուն գէմ: Դատ բա-
ցարելի է որ աշխիւ, փիլիսոփայ,
մեծահոգի Ֆրանսացի մահու չափ
սուտ այդ կըրելական դատարարա-
կութիւնը որ հիմնուած է սուտ
բարոյականին վրայ:

Եթէ Հայրենիք մէկ քանի յօդ-
ածներով խօսեցաւ Նէյ մարքի-
ին դատին վրայ, պատճառն
այն է որ այդ դատը միջ առնի
մէջ կ'ընծայէր յայտնելու մեր դա-
շակապետուն մէկ մասը, զոր
անինք ընտանեկան հարցերու վը-
րայ: Ընթերցողները գիտեն թէ
մեր գլխավոր նպատակներէն մէկն
է վրեժառ, վերջնէ մեր ազգին
մէջն ալ այն անխիտ վարմունք-
ները, այն խաբելայ միջոցները
որոնք ի դրոք կը գրուին մեր մէջ:
որպէս թէ բարոյականը կը պահան-
ջէ եղբի որ այդ վարմունքները
անենանք:

Լրագրները գրեցին թէ Հռոմի
նապը իսկայն չընթերցական մը
պէջ Ֆրանսայի բոլոր եպիս-
կոսներուն եւ պատուիրեց որ
թղ չի տան իրենց քահանաներուն
ընտանիքներուն մէջ մտնել իրեն-
քառախարակ: Հռոմի Պապը ստիպ-
ուեցաւ ընել այս զիջումը, որով-
հետեւ տեսաւ որ ամբողջ Ֆրանսա
զարգացի է կըրելին գէմ: Բայց
այս չընթերցականը չպիտի կրնայ
ճշմարիտ արդեւ մը ըլլալ ինչ-
պէս որ Նէյի դատուն ալ աստ-
ուեցուցաւ, զպարտական յարկն-
րու տակ իսկ վարդապետները
կ'աշխատին զաւակ և ծնողքի մի-
ջեւ անմարդկային յարաբերու-
թիւններ հաստատել: Ինչո՞հ Մե-
նալոյն դաս տուող վարդա-

պետները զիտնալով հանգեր թէ
տղուն մայրը ո՞վ է, չէին ուզել
տղուն իմացնել, չէին ուզել մայրը
եւ զաւակը իրարու մօտեցնել: Կը
կարծէին որ եթէ մօտեցնէին բա-
րոյականին հակառակ գործ մը ը-
րած պիտի ըլլային Ա՛խ, ի՞նչ ողոր-
մելիներ, ի՞նչ կեղծաւորներ:

Եւ դուք հայ ընթերցողներ,
կը կարծէ՞ք որ այսպիսի բարբա-
րութիւններ միայն եւրոպական
հողին վրայ, Ֆրանսայի վարդա-
պետներու եւ Ֆրանսայի մարա-
պետներու ձեռքով կը գործուին:
Կը կարծէ՞ք որ հոս, Պոլսոյ մէջ,
չեն պատահիր այդպիսի քառամեկ-
տուածներ: Մենք ալ Պոլսոյ մէջ
ունենք թէ՛ այդ եւ թէ՛ կին Ռու-
սներ, և անոր համար կը կար-
ծենք որ Հռոմի Պապը Պոլսի ալ
չընթերցական մը դրկելու պէտքը
պիտի զգայ:

Մագաստի մը այդ չընթերցա-
կանը դայ, հրատարակութեան
կուտանք առայժմ նամակի մը
քանի մը մասերը, զոր հայ կա-
թոլիկ ճշմարիտ եւ անբարեկի-
շտանք մը գրած է ԲերաՄա-
րապետներու կողմէ կառավար-
ուած աղլիկանց վարժարանի մը
Տեսչուհիին:

Մեծաւոր մայր,
Տիտր պատկեր մը, որուն ականա-
տես եղայ եւ գործիցայ արտատուելու
չափ, ստիպեց զիս որ այս քանի մը
տողերը գրեմ ձեռքի. պատկեր մը որ
կրնայ դադարաւոր մը տալ ձեր սուտ
դատարարութեան վրայ որ չեն հա-
ւատար թէ ըստ Աստուծոյ ըլլայ, թէ-
պէտ և հրեշտակ մը վաւերացնէ զայն:
Անցած օրերուն մէկուն մէջ էր որ
տիկին... հոս վարժարան կողմէ
տեսնելու իր մանչ զաւակը (Եթէ տա-
րուան տղայ մը) Տեսչուհիին համար,
ուսուցող, ներկայ էի: Քանի մը ընտա-
նեկան խօսքերէ ետքը, երբ մայրը կը
հարցնէ.

—Արձակուրդին օրերը քորբուրդ
հետ տղէկ անցուցիր, զաւարճացար,
իրենք ի՞նչպէս են: Լա՛ւ են:

—Մամ, կ'ըսէ մանչ տղան, երբ
հիւանդ ըլլալով վրայ խօսք եղաւ,
երկու քորբուրդ ալ (մին ինը, միւսը
տասնեկու տարեկան) ըսին թէ՛ Մ'Աղի-
նէ, թող մենք:

Եւ հայրը, մեծաւոր մայր, ըսեք է
ձեր առջեւ. «Աղիքը աղաք», և դուք
գիտողութիւն մը չէք ըրած ո՞չ հօրը
որմէ իր կինը դատարկուած էր գաւառե-
ցաւ իր համարակալ գտնելու համար, ոչ
տղին զաւակներուն, որոնք գեւ մէկ եր-
կու ամիս առաջ մօրերուն վզէն չէին
բամուներ:

Մեծաւոր մայր, պղտիկ աղջկան-
րուն այդ նոյնի խօսքը կուգայ կ'ը-
նայ իր բոլոր տղեկութեամբ ձեր վրայ,
և ներքեց ըսեմ որ, կ'արտատուէր Ա-
նարատ Յովութեան քորբուրդ գտնա-
րակութեան եղ մտակը: Նախ ըսեմ որ
մանեղբայր և քոր ի Քրիստոս, բնան-
ական կեանքն ընդգրկելով հանդերձ ա-
ղաւ կամքով, և մահացնելով ինչ որ է
աշխարհային, չենք կորսնցնիր ընա-
տն ու բարեկեցական կամ տալանայի ըն-
դացումը որ հայր մը և մայր մը բը-
նականապէս կ'ունենան իրենց զաւակ-
ներուն վրայ: Աստուած՝ մեր ընտրած
սուրբ վիճակին մէջ իւր ստեղծած բը-
նութիւնը չիղցրեր Այն գտնալ ծնող-
ներուն մէկ զաւակն ալ մեր քոյն է, որ

նոյնպէս, ալ խաբիր, կը պլուր թէ հօրը թէ
մօրը վիզը, երբ անոք գան զինք
անհետեւ. չգիտեմ, և պէտք չէ գիտ-
նայ ա՛յ ու ձախը, բայց երբ ժամանակը
գայ, լաւութեան ընդհանուր դադա-
րակութեամբ, բնանորոգութեամբ առաջ-
նորդութեամբ, ուղիղ, առաքինի դատա-
արակութիւնը պիտի շուքէ իրեն ա-
ղապալին լաւագոյն ծամբան ուր պիտի
ըլլանայ, երբ մնայ առանձին:

Եւ մեծապէս իրաւունք ունիմ կաս-
կածելու որ ձեր այդ կրթութեամբ որ-
նեւ օրերը զիս որ մը լաւագոյն մայ-
րի կարենան ըլլալ: Դուք հիմակ ինչ
կը պատրաստէք զիս զիս զիս ըլլա-
լու: Եւ դուք որ մը, երբ տարիքին
առնեն, պիտի կշռեն և դատեն այն
թիւղորթութիւնները, այն դատարարները
որ ձեր հովանոյն տակ ընդունեցան,
և պիտի գտնեն զանոք յոյժ ու
պիտի անիծեն զանոք:

Ն.

Այս նամակը ակնհեռաւ աղա-
ցոյց մըն է թէ հոս Պոլսի կան մու-
րապետներ քորնք 8, 10, 12 տա-
րեկան մարդիկ եւ անեղ տղաքը
կ'աշխատին ցրտայնել, հեռացնել
կամ իրենց մօրմէն, կամ իրենց
հօրմէն, նայելով թէ ո՞րը համա-
ձայն է իրենց անհեթեթ նախա-
պաշարութեան: Իրենց զաւակն ինչ
չանհրաժեշտ:

Ռուսը արեւմտեան միայն թը-
րանայիններուն մէջ չէ որ կ'աղա-
րին: Հոս, Պոլսի ալ կ'աղա-
րեն, վաղը դատաւանդն ալ պիտի
տարածուին, և օր մըն ալ պիտի
գայ, ուր վերեւ տուած նամակը
պիտի ըլլայ բոլոր հայ կաթոլիկ
հասարակութեան զարգացնելու և
յաւանալից արձագանքը:

Ինչպէս որ Հռոմի Պապը ըս-
տիպուեցաւ մասնաւորապէս զըս-
ղիլ Ռուսերի խնդրով, անգիւնայ
հետեւեցնելու թէ Տ. Աղաքեան Պատ-
րիարքը պիտի փութայ, գէթ այս է
մեր յայտը, վերջնէ ալ յարկին
տակ մտնել այնպիսի դատարա-
րակութիւն մը որ ճշմարտապէս
քրիստոնէական ըլլայ և ոչ ճիւղի-
թական, որ ըլլայ աղբիւ, բնական
եւ մարդկային: Այսպիսի բարե-
կալութիւն մը իրաւորութեամբ հո-
մայ պէտք է միայն այդ յայտին
գուրմ ճամբէլ կարգ մը քորբուրդ
որմէն չեն կրնար հասկնալ ի՞նչ
զգացումներու մէջ պէտք է մեծ-
ցնել պղտիկ տղաքը իրենց ծը-
նողքներուն նկատմամբ: Թող հե-
ռացուին հրեշտակները:

Յ. Ն.

ԴԵՐԱՅԱ ԳՐԱԳԷՏ ԱՐ

Անգլիական թերթերը զգածուած ու
համակրական խօսքերով կը ծանուցա-
նեն Տանիէլ Օվէնի վաղաժամ մահը:
Այդ անունը Անգլիայէն դուրս մեծ յի-
շատակ մը չորթնցիկ, բայց պէտք է
գիտնալ թէ մանուկ մասնագիտութիւն
էր զոր իր հայրենակիցները կ'ոգնու-
նէին իր իրենց ցնկին ամենէն բարձր,
ամենէն զուտ մարմնաւորութեան միջ-
կալէսի երկրին վրա: Այսպիսի
երկիրը իրեն յատուկ ցրտակութիւն մը
ունի, տարօրինակ ինքնատիպ ու իտ-
րին նկարագրով մը, և թերեւս ուրիշ
ու եւ գրականութեան ասկի հոգ կը
տանի գրեթէ երկրագործ անկողնութեամբ
տոնարարութեան ծանօթագրութեան լաւ-
մանելու արդի հոգին ամենէն յեղի-

ղուկ երեւոյթները: Պատիկ երկիր մըն է
այդ կալէսի երկիրը, զմիտեմ ու, առջի
բերան, անհամար: Բայց ի՞նչքան աս-
պընջական երբոր մարդ հոն կը մտնէ,
ինչքան կենդանի մասնաւոր, ինչքան
սիրամար կենսային ամէն աղբիւ ու վեհ
կերպերուն: Ոչ մէկ սեղ կը գտնուի
նոյնչափ ու մեղ ու անոտ զարգացում
մը, և, մինչեւ իսկ ժողովրդական խա-
ւերուն մէջ, նոյնչափ յանդուգն ձեռ-
ներեցութիւն մը: Սաքսոնեան նախա-
պաշարութեամբ չկողբած ամէն Անգլիացի
կարծիքով, այս դարուն մէջ Անգլիոյ
մէջ կատարուած չէ աղաւաղական բարե-
նորոգում մը որուն օրինակը նախ եւ ա-
ռաջ կ'աղլիսիները տուած չըլլան ի-
րենց մէջը իրագործելով զայն, իրենց
անձնական միջոցներով և իրենց յա-
տուկ զգրութեամբ: Ռամիլիպարական լայն
չունչ մը, թէ՛ հօր և թէ՛ բանիմաց,
կ'ոգնուէր այդ կորովի պղտիկ ժողո-
վրդին գիտակցութեամբ:

Եւ այդ նոյն օրին է որ կը համակէ
իր ամբողջ գրականութիւնը, որ, ձե-
ռնահատ դատարարներու համաձայն, իր
ամենէն հասարակ, ամենէն կորովա-
ւոր, ամենէն պիտեմաս թարգմանը
գտած է Տանիէլ Օվէնի անձին մէջ:
Կալէսի վրայապահները գործերը ստուար
կոյտ մը չեն կազմեր. երեք չորս հա-
տար նորապէս, որոնց մէջ ամենէն
գոյնաւորներն են Գեյլ և Էսթ Էլ-
ֆրէնչ, երկուքն ալ բարձրագոյն եր-
կար ուսումնասիրութիւն մը որուն վերջ-
նապէս է Ռեյ Լէֆէ: Պէթլէ Էրէնչ, —
անաւարիկ Տանիէլ Օվէնի ձգած լոյսը
գործերը: Պէթլէ Էրէնչ որ իր գը-
րական աստղաբան քան տարիքն առե-
ւ, ու կ'աղլիսի մասնագիտութեան գրական
գործունէութիւնը առջի բերան չառ ա-
ռատ չերելի: Միայն թէ այդ վրայա-
պահներուն ամենէն անոյնար իսկ նիւթով,
գիտողութեամբ, իրականութեամբ ձօն-
է: Արտագնական ու միջակ բան չի
կայ անոնց մէջ: Ամբողջ ժողովրդի մը
հոգին խաղած է Տանիէլ Օվէնի գոր-
ծին մէջ, հօր ամբողջութեամբ: Կալէսի-
ցիները այդպէս կ'ըսեն, և մասնա-
գրի կը համար առեւի գեղեցիկ գովեստ
չի կայ:

Տանիէլ Օվէն իր երկրորդ մէջ ձեռքի
վրայ էր, Կալէսի յարգանք ու հո-
մարտ կը չընթերցանէին զինքը: Բոլոր
դատարարները ձեռքէ ձեռք կը խլէին
անոր գործերը, հրատարակութեան
պէս: Այդ գործերուն թէ՛ գրող, թէ՛
խառնապատկերական պարբերական հան-
դէսներուն մէջ հրատարակուած, տղա-
րին զէպքի մը համաձայնութիւնները
կ'առնէր: Ժամանակակից շատ քիչ հե-
ղինակ այդչափ կարողացած ու նորէն
կարողացած է: Կալէսի երկիրը ոտը
գնկուղ պէս ամէն տուններու մէջ նոյն
յատուկ պատու կը կը արուէր օտարու-
կանին: «Զըլլայ որ մեկնիք առանց
այցելութիւն տալու Տանիէլ Օվէնի,
մեր մեծ վրայապահին:» Ու այդ այցել-
ութիւնը կատարող օտարականը շատ
նորօրինակ տուարարութիւն մը կը պա-
հէր ասկից: Վիտրուկ (անգլիկէն
Մոյր) կ'երթայի, որ միջոց կ'ունենան
մէջ սիրուն մարդը քաղաք մըն է, ուր
Տանիէլ Օվէն պարեցաւ մինչեւ վերջն-
էն, բացի ուսման արդիւններէն զորս
անցուցած է Պալա, Կալէսի մտաւորա-
կան մեծ կեդրոնը: Հանդիպած առաջին
մարդը, որուն հայրենիք հոգեւոր մա-
տենագիտութեան բնակարանը, կը իտիւր
հոն առաջնորդէ ձեռքի, և, ոչ անոնց
զարմացման, կանգ կ'առնէր Tailor
and draperի (զերծակ և չոխալարար)
համեստ խանութի մը առջեւ: Հոտ էր:
Տանիէլ Օվէն անձամբ ձեռք կ'ընդունէր
իր գրանդ սեմին վրայ, քաղաքակա-
րութեամբ կը պատէր որ յայտնէիք
ձեր հոն երթալուն պատճառը, յետոյ

ձեռք կը մտնէր խանութին ետեւի մէկ
սենեակը, կէս արահ, կէս աշխատու-
թեան սենեակ:

Դեռ թուրքոյ չքարոզած թէ մարդ-
կութիւնը պէտք է վերանորոգուի ձե-
ռագործ աշխատութեամբ, Տանիէլ Օվէն
այդ մեթոդը ի գործ կը դնէր իր հայ-
ւոյն, առանց զայն վարդապետութիւն
մը ընելու, պարզապէս անոր համար որ
իր կենսական արժանապատուութիւնը
կ'ապահովէր: Այդ մարդը ամէն անա-
պատութենէ վեր էր: Իր ձեռքն էր
իր հոգեկան առջեւ ասկի ընդարձակ
աստղաբան քանալ: Եթէ անգլիկէն
գրէր, իր գրքերը և փառք կ'օգտուէ-
ին այդ լեզուն տիեզերականութեան
ինչ նախամեծար համարեց հաւատարիմ
մնալ աղաքին դատարարութեան իրեն
բաւեց անկողնի յիշատակարան մը
կանգնել իր հայրենիքին գրականու-
թեանը: Իր փառապիտեթիւնը առեւի
հոտն չգնաց:

Յուդարկաւորութեամբ, որ անցեալ
չարթու աղի ունեցաւ, ամբողջ կալ-
էսի երկիրը ներկայ էր: Անգլիոյ իսկ
գլխավոր քաղաքները, համբարախո-
թեան լայն ուղիով մը, պատուիրակներ
գրկած էին հանգիստ: Միայն իրենց
փոխարինը շատ չքեղ յուզարկութեամբ
թիւն մը ունեցաւ: Հիմակ կը ծանայ
իր հայրենի քաղաքի գեղեցիկատունը,
իր ընտանի հորիզոններուն մէջտեղ:
Արտատուած բոլոր ձոներէն, գիրք-
ման լրաց կարողացած բոլոր վրայ
յուրեղներէն կը բուէ ինչ ստիպող
որ շատ բան կ'ըսէ: «Ինչ որ վարդէր
Սքոթ կուտ Սկոթիոյ համար, նոյնը
կուտ Տանիէլ Օվէն, Կալէսի երկրին
համար»:

ԲԵՆԵՅԼԱՌԻ ԴԱՍԸ

Այս օրերս Պոլսին մօտերը, Բրէնց-
լատ անուն պղտիկ քաղաքի մէջ գտտ
մը տեսնուեցաւ որ նէլ մարդկային դա-
տաստանին չափ չահեկան է, թէեւ
անիկ շատ անկի երկրական:

Այս գտնէ Երբեմնի վրայն և իր
թիւղ զատը, որուն մասնաւոր դատա-
պարտեցան իրենց վիշ մօտաւոր աղ-
գականները թունաւորած ըլլալուն
համար:

Երբեմնի վրայն նպարտածան մըն է
որ եկած հաստատուած էր Բրէնցլատի
մէջ, առանց որչափեւ գիտցուելու թէ
ո՞ր տեղէն եկած էր: Հոն ամուսնացած
էր և տաներկու հազար բնակիչ ու-
նեցող աղաւաղական պղտիկ քաղաք
մէջ կ'ապրէր բարեկեցիկ վաճառականի
մը գիրքով, բայց միշտ ենթակայ բնա-
կիչներուն կաւաճած հատաքարու-
թեան, որոք բնութեամբ շատ համա-
կիտ չեն գտնուէն երկր մը իրենց մէջ
կատարաւոր մարդերուն: Այդ հակա-
րական բուռն զգացումը պատճառ
եղաւ իր կորստին: Երբ կինը մեռաւ,
զերեւ յանկարծական կերպով, ամենէն
այլանիկ ենթադրութիւնները բերնէ
բերան պատեցան պղտիկ քաղաքի մէջ:
Կամայ կամայ չընկողը միջոցաւ, այն-
պէս որ դատարանը հրամայեց որ նպա-
րաւոր դատարան կ'ունէր մարմինը խաղ-
ուած տեղէն և զիսկնու թիւն մը կա-
տարին: Դիակնութիւնը ցոյց տուաւ
թէ զիսկն մէջ 37 հազարակում
«Ինչեւէ» կը գտնուէր: Դիակնութիւնը
կ'աւ թունաւորամբ մեռած էր, ինչ-
պէս պատած զընդհանր կ'ըսէին, և երբ
խաղաղեցաւ թէ Էրիկը իր կինը ապա-
հովարած էր, անմիջապէս արդարու-
թիւնը ձերբակալեց նպարտածանը:

Արտատուական անցեալին վրայ
բացած զնութիւնը միջոցաւ հանց
թէ իր վեց սղղականները, որոնց մէջ
կը գտնուէին իր հայրը, մայրը, եղ-
բայրը, եղբորորդին, Բենեյսկայի

